

**MANİSA YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ AKHİSAR ZEYNELZADE KOLEKSİYONUNDA BULUNAN
EL YAZMASI ESER CİLTLERİNİN İNCELENMESİ**
**INVESTIGATION OF MANUSCRIPT WORK BOOKBINDINGS IN AKHİSAR ZEYNELZADE
COLLECTION IN MANİSA MANUSCRIPT WORK LIBRARY**

Ebru ALPARSLAN*

Öz

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa İlinde faaliyet göstermektedir. Asırlar öncesine uzanan tarihi ve köklü geçmişi ve bünyesinde bulundurduğu tarihsel, kültürel ve sanatsal değerleri ile Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde; Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi dillerinde olmak üzere, 8 binden fazla sayıda yazma eser ve 9 binden fazla sayıda basılı eser bulunmaktadır. Söz konusu yazma eserler, Geleneksel Türk Sanatlarımızdan olan; cilt, ebru, tezhip, hat ve minyatür sanatlarının kıymetli ve nadir örneklerini içermekte ve temsil etmektedir.

Bu çalışmada, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonunda bulunan El Yazması Eser ciltlerinin (deri) incelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, Türk Cilt Sanatı açısından oldukça önemli bir yeri-değeri olan ve asırlar öncesine uzanan tarihi geçmişi ile Türk Cilt Sanatının kıymetli örneklerini temsil eden yazma eser ciltleri üzerinde çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, yazma eserlere ait deri cilt örnekleri; ciltlerin yapımında ve süslenmesinde kullanılan materyal, ciltler üzerinde uygulanan süsleme teknikleri, şemse süsleme teknikleri, motif ve kompozisyon özellikleri gibi niteliksel özellikleri açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş toplam 8 adet yazma eser cildi, fotoğrafları ile belgelenecek şekilde tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, söz konusu yazma eserlerin; kapsam, ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Yazma eserleri kaplayan deri cilt kapaklarının ne zaman yapıldığına ve yazma eserlerin ne zaman ciltlendiğine ilişkin kesin bir tarih bilgisi mevcut olmamakla birlikte çalışma kapsamında değerlendirilen tarihlendirme bilgileri sadece yazma eserlerin ait oldukları dönemlere işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, Türk Cilt Sanatı, Deri Cilt, Yazma Eser.

Abstract

Manisa Manuscript Library, T.C. The Ministry of Culture and Tourism of Turkey Authoring Works Authority operates in Manisa, depending on the Konya Regional Directorate. The historical, cultural and artistic values and historical and cultural values of the Manisa Manuscript Library, dating back centuries are; There are more than 8,000 manuscripts and more than 9,000 printed works in Arabic, Persian and Ottoman Turkish. These works are of Turkish Traditional Art; It contains and represents precious and rare examples of art, marbling, gilding, calligraphy and miniature arts.

In this study, Manisa Manuscript Library is intended to examine and present the manuscripts of the Manuscripts (leather) in the Akhisar Zeynelzade Collection. For this purpose, we have studied the historical background of Turkish Bookbinding Art which has a very important place-value in terms of Turkish Bookbinding Art and represent the valuable examples of Turkish Bookbinding Art. In the scope of the study, leather bookbinding samples belonging to manuscript works; the materials used in the construction and decoration of the bookbindings, ornamentation techniques applied on the bookbindings, the ornamentation techniques, motifs and composition properties, such as the qualitative properties of a total of eight manuscript works of bookbinding examined, documented with photographs were tried to be introduced. In addition, the manuscript works; The information about the qualitative features such as the scope, the periods they belong to and the names of the works are arranged and explained based on the data in the archive inventories. Although there is no definite history of the time when the leather bookbinding covers covering the manuscripts were written and when the manuscript works were bound, the dating information referred to in the study refers only to the periods in which the manuscript works belonged.

Keywords: Manisa Manuscript Work Library, Akhisar Zeynelzade Collection, Turkish Bookbinding Art, Leather Bookbinding, Manuscript Work.

1.GİRİŞ

"*Türk Cilt Sanatı*", günümüzden yüzyıllar öncesine uzanan tarihi ve köklü geçmişi ve günümüze ulaşan seçkin ve değerli örnekleri ile Geleneksel Türk Sanatları içerisinde oldukça önemli bir yere ve değere sahiptir. Ülkemizde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına bağlı yazma eser kütüphanelerinde, kamu kurum ve kuruluşuna ait arşivlerde, yurt içinde-yurt dışında bulunan

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, ebrualparslan06@gmail.com

müzelerde ve özel koleksiyonlarda; Geleneksel Sanatlarımızı temsil eden, Türk Sanatını ve Türk Kültürünü gün ışığına çıkaran kıymetli eserler bulunmaktadır. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi de; asırlar öncesine uzanan tarihi geçmişi ve sahip olduğu kültürel, tarihsel ve sanatsal değerleri ile hem ülkemiz hem de Manisa ili için önemli bir yazma eser kütüphanesi konumundadır.

Bu çalışmanın amacı, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonunda bulunan El Yazması Eser ciltlerinin (deri) incelenmesi ve tanıtılmasıdır. Bu amaçla, Türk Cilt Sanatı açısından oldukça önemli bir yeri-değeri olan ve asırlar öncesine uzanan tarihi geçmişi ile Türk Cilt Sanatının kıymetli örneklerini temsil eden yazma eser ciltleri üzerinde çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, yazma eserlere ait deri cilt örnekleri; ciltlerin yapımında ve süslenmesinde kullanılan materyal, ciltler üzerinde uygulanan süsleme teknikleri, şemse süsleme teknikleri, motif ve kompozisyon özellikleri gibi niteliksel özellikleri açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş toplam 8 adet yazma eser cildi, fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca, söz konusu yazma eserlerin; kapsam, ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır. Yazma eserleri kaplayan deri cilt kapaklarının ne zaman yapıldığına ve yazma eserlerin ne zaman ciltlendiğine ilişkin kesin bir tarih bilgisi mevcut olmamakla birlikte çalışma kapsamında değinilen tarihlendirme bilgileri sadece yazma eserlerin ait oldukları dönemlere işaret etmektedir.

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.1. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Hakkında Genel Bilgiler

Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa ilinde faaliyet göstermektedir. Asırlar öncesine uzanan tarihi ve köklü geçmişi ve bünyesinde bulundurduğu tarihsel, kültürel ve sanatsal değerleri ile Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde; Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesi dillerinde olmak üzere, 8 binden fazla sayıda yazma eser ve 9 binden fazla sayıda basılı eser bulunmaktadır. Söz konusu yazma eserler, Geleneksel Türk Sanatlarımızdan olan; cilt, ebru, tezhip, hat ve minyatür sanatlarının kıymetli ve nadir örneklerini içermekte ve temsil etmektedir.

Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde bulunan ve korunan yazma eserler, yüzyıllarca bazı önemli kütüphanelerin bünyesinde muhafaza edilmiştir. İlk olarak, 1445 yılında II. Murat tarafından sarayın içinde bir kütüphane inşa edilmiş, sonrasında Fatih Sultan Mehmet zamanında saray içinde kurulan bu kütüphaneye "*Fatih Kütüphanesi*" adı verilmiştir (Karagöz, 1974; Güney, 2013, 2). II. Bayezid döneminde (1481-1512) sancak beyi Şehzade Şehinşah'ın annesi Hüsnüşah Sultan tarafından Manisa Hatuniye Cami içerisinde bir kütüphane yaptırılmış, bu kütüphanede 401 cilt yazma bulunduğu ve oğlu Şehinşah'ın bu kütüphaneye 140 ciltlik bir koleksiyon hediye edildiği kayıtlara geçmiştir (Parmaksızoğlu, 1959; Güney, 2013, 2). Bu kütüphanelerin yanı sıra, 1520-1566 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Ayşe Hafsa Sultan tarafından Manisa'da iki kütüphane kurulmuştur. Bunlardan ilki "*Sultan Cami*" içindeki kütüphane, ikincisi de aynı zamanda tıp mektebi vasfını taşıyan "*Manisa Darü's-Şifası*" içinde kurulmuş olan hastane kütüphanesidir (Cunbur, 1968; Güney, 2013, 2). Bu kütüphanenin bünyesinde, 1658 tarihli deftere göre 311 adet kitap bulunmakla beraber, Hafsa Sultan, sözü edilen kuruma; şiir, edebiyat, tarih, tıp alanlarında 952 adet yazma kitap koleksiyonu vakfetmiştir.

Manisa İlinde kurulan bir başka önemli kütüphane, III. Sultan Murat zamanında inşa ettirilen "*Muradiye Cami Kütüphanesi*"dir. Söz konusu kütüphane 1806 yılında Karaosmanoğulları'ndan Hüseyin Ağa tarafından yaptırılmıştır. Muradiye Cami içerisinde bulunan yazma eserler ve bazı koleksiyonlar bu kütüphaneye devredilmiş, (Karagöz, 1974; Güney, 2013, 3) ayrıca vakıf koleksiyonları da "*Muradiye Kütüphanesi*"nde toplanmıştır. Adı geçen kütüphanelere ilaveten, Kara Osmanzade Eyüp Ağa yalnız kendi şahsına ait koleksiyonun bulunduğu bir kütüphane kurmuş ve bu kütüphaneye "*Çeşniğir Kütüphanesi*" adı verilmiştir (Parmaksızoğlu, 1959; Güney, 2013, 3). 19.yüzyılda Manisa'da kurulan diğer bir kütüphane, "*Nişancı Paşa Kütüphanesi*"dir. Söz konusu kütüphane 1922'de Yunanlılar tarafından tamamen yıkıldığı için, yazma eserler ve basma eserler zarar görmüştür.

1939 yılında Manisa Valisi Dr. Lütfi Kırdar'ın teşebbüsü ile şehirde bir kütüphane yapılarak toplanan ve tasnif edilebilen yazma ve basılı kitaplar 1945 yılında bu yapıya taşınmıştır (Parmaksızoğlu, 1959; Güney, 2013, 3). Anafartalar Mahallesi Cumhuriyet Caddesi'nde yer alan kütüphane "*Genel Kitaplık*" adı ile açılmış, daha sonra adı "*Manisa İl Halk Kütüphanesi*" olarak değiştirilmiştir. Bu yapı içerisinde; daha önce bahsi geçen kütüphanelerden ve yöreden toplanan, aynı zamanda vakıf yolu ile elde edilen el yazması ve basılı kitaplar bir araya getirilmiştir. Halk arasında "*Kitapsaray*", olarak bilinen bina, yazma eserlerin korunup saklanmasına imkân sağlamakla beraber okuyuculara da hizmet vermiştir (Güney, 2013, 3).

Söz konusu yazma eserler 1945 yılından 2012 yılına kadar Manisa İl Halk Kütüphanesindeki depolarda muhafaza edilmiş, ancak kütüphanede bulunan değerli yazma eserlerin korunması için yeni bir binaya gereksinim duyulmuştur. Bu sebeple, Mülkiyeti Manisa Valiliğine ait olan ve 1926 yılında inşa edilen Hıdıroğlu Konağı restore edilmiş, Manisa İl Genel Meclisinin 11.04.2013 tarih ve 88 sayılı kararıyla, 25 yıllığına Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına tahsis edilmiştir. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından bu bina içerisinde; depo alanları, okuyucu salonları, sergi salonu gibi gerekli birimlerin tesisi yapılmış ve Manisa İl Halk Kütüphanesinde yer alan yazma eserler buraya taşınmıştır. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, Haziran 2013 tarihi itibarıyla faaliyet göstermeye ve araştırmacılara hizmet vermeye başlamıştır (Anonim, 2018a; Pekpelvan, 2013, 359).

2017 yılsonu itibarıyla, söz konusu kütüphanede 8 bin 159 yazma eser, 9 bin 171 matbu eser, 1 milyon 560 bin 320 dijital kopya bulunmakla beraber, fiziksel temizlik uygulanan eser sayısı 8 bin 160 adettir. 6093 Sayılı Yasa gereği Bakanlığa bağlı kütüphane ve müzelerden devir yoluyla 49 adet el yazması eser devir alınmış, 1 adet eser ise satın alma yoluyla temin edilmiştir. Ayrıca, 8 bin 50 adet eser sayısallaştırılmıştır (Anonim 2018b).

2.2. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonunda Bulunan El Yazması Eserlere Ait Deri Cilt Örnekleri

Fotoğraf 1'de, "*Mefâtihu'l-l'caz Şerhi Gülşen-i Râz*" şeklinde isimlendirilen ve 15. yüzyıla tarihlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. Fars Dili ve Edebiyatı konusunu içeren eserin dili Farsçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığı ve eserin ne zaman ciltlendiği bilinmemektedir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında kızıl kahve renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "*Alttan Ayırma Şemse*" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse ve oval şemseye bağlı salbek şemsesi bulunmakla beraber, cilt kapağının miklep kısmında da miklep şemsesi uygulanmıştır. Oval şemse ve miklep şemsesi içerisinde; bulut, hatai, penç, yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuş, şemselerin zemin kısmı yıldız ile renklendirilirken motifler derinin kendi renginde bırakılmıştır. Oval şemseye bağlı salbek şemsesi içerisinde ise rumi motifli motif kompozisyonu oluşturulmuş, motifler yıldız ile renklendirilmiştir. Deri cilt kapağı incelendiğinde; oval şemse ve salbek şemsesinin dendanlı kenarlarına yıldız ile nokta motifli süsleme yapıldığı görülmektedir. Deri cilt kapağı ince bir bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde zencirek motifi uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağının Sertab kısmı paftalara ayrılmış, yıldız ile kontur çizgileri çekilmiştir. Sözü edilen eserin, Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "*45 Ak Ze 1444*" dür.

Fotoğraf 1. "*Metâlibü'l-Vüsûl fi Hulâsatı Nevâdiri'l-Usûl*" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 2'de, "*Enfaü'l-Vesâ'il ila Tahrîri'l-Mesâ'il*" şeklinde isimlendirilen ve 18. yüzyıla tarihlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. İslâm Dini-Fıkıh konularını içeren eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığına ve eserin ne zaman ciltlendiğine ilişkin bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında kahverengi meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "*Alttan Ayırma Şemse*" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse ve oval şemseye bağlı salbek şemsesi bulunmaktadır. Cilt kapağının miklep kısmında ise miklep şemsesi uygulanmış olduğu görülmektedir. Oval şemse içerisinde; bulut, penç, hatai, yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Oval şemseye bağlı salbek şemsesi ve

miklep şemsesi içerisinde ise hatai motifi uygulanmıştır. Oval şemse, miklep şemsesi ve salbek şemsesinin zemin kısmı yıldız ile renklendirilirken, motifler derinin kendi renginde bırakılmıştır. Şemselerin dendanlı kenarlarına yıldız ile tığ süsleme yapılmıştır. Cilt kapağı ince bir bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde zencirek motifi uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağının bordüre yakın olan kısmı yıldız ile cetvel çekilmek suretiyle süslenmiştir. Ayrıca, cilt kapağının şemse ve bordür kısmı arasında kalan kısmının da yıldız cetvel çekilmek suretiyle süslenmiş ve nokta motifi uygulanmak suretiyle bezenmiştir. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "45 Ak Ze 26" dir.

Fotoğraf 2. "Enfaü'l-Vesâ'il ila Tahrîri'l-Mesâ'il" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 3'te, "Enmûzec" şeklinde isimlendirilen ve 16. yüzyıla tarihlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. Yazma eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığı ve eserin ne zaman ciltlendiği bilinmemektedir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında siyah renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "Mülemma Şemse" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse, cilt kapağının miklep kısmında ise miklep şemsesi uygulanmıştır. Oval şemse ve miklep şemsesi içerisinde; hatai, penç, saz yolu yaprak, hançeri yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Şemselerin hem zemin kısmı hem de motifler yıldız ile renklendirilmiştir. Oval şemsenin alt ve üst kısmında (salbek kısmı), yıldız ile uygulanmış ve nokta motifi ile oluşturulmuş çiçek formunda düzenleme görülmektedir. Deri cilt kapağı incelendiğinde; oval şemse, salbekler ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarına yıldız ile tığ süsleme yapıldığı dikkati çekmektedir. Deri cilt kapağı bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde zencirek motifi uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Bordürün her iki tarafı yıldız ile cetvel çekilmek suretiyle süslenmiştir. Ayrıca, bordürün iç kısmında bulunan cetvel çizgisine yakın kısmına nokta ve tığ motifli bezemeler uygulanmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "45 Ak Ze 30/1" dir.

Fotoğraf 3. "Enmûzec" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 4'te, 18. yüzyıla tarihlendirilen ve "*Tevâli'u'l-Metâli fî Tercemeti'l-Meşârik*" şeklinde isimlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. İslâm Dini- Hadis ve Hadis İlmi konularını kapsayan eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığına ve eserin ne zaman ciltlendiğine ilişkin bir tarihlendirme mevcut değildir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında kızıl kahve renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "*Altan Ayırma Şemse*" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse bulunmaktadır. Oval şemsenin alt ve üst kısmında; nokta motifli salbek şemsesi uygulanmış, yıldız ile renklendirilmiştir. Oval şemse içerisinde ağırlıklı olarak bulut motifinin uygulanmasının yanı sıra hatai, penç, hançeri yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin de uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Oval şemsenin zemin kısmı yıldız ile renklendirilmiş, motifler ise derinin kendi renginde bırakılmıştır. Şemselerin dendanlı kenarlarına yıldız ile tığ süsleme yapılmıştır. Cilt kapağının ince bir bordür ile çevrelendiği, bordür içerisinde zencirek motifleri uygulandığı ve yıldız ile renklendirildiği görülmektedir. Bordürün her iki tarafı yıldız cetvel çekilmek suretiyle süslenmiştir. Ayrıca, cilt kapağının köşebent kısımlarında ve yatay- dikey hatlarda üç nokta ve tığ ile motifleri ile uygulanmış bezemeler görülmektedir. Söz konusu eserin, Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "*45 Ak Ze 807*" dir.

Fotoğraf 4. "*Tevâli'u'l-Metâli fî Tercemeti'l-Meşârik*" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 5'te görülen, "*Hâşiyetü'l-Hâşiyeye alâ'r-Risâleti'l-Hanefiye*" şeklinde isimlendirilen yazma eser 17. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mantık konusunu içeren eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığı ve eserin ne zaman ciltlendiği bilinmemektedir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında siyah renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "*Mülemma Şemse*" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse, cilt kapağının miklep kısmında ise miklep şemsesi uygulanmıştır. Oval şemse içerisinde ağırlıklı olarak bulut motifleri uygulanmakla beraber, hatai, penç, yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin de uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Miklep şemsesi içerisinde ise hatai motifleri uygulandığı görülmektedir. Şemselerin hem zemin kısmı hem de motifler yıldız ile renklendirilmiştir. Oval şemsenin alt ve üst kısmında (salbek kısmı), yıldız ile uygulanmış ve nokta motifleri ile oluşturulmuş çiçek formunda bezemeler görülmektedir. Oval şemse ve miklep şemsesinin dendanlı kenarlarına yıldız ile nokta ve tığ süsleme yapılmıştır. Deri cilt kapağı bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde zencirek motifleri uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Bordürün her iki tarafı yıldız ile cetvel çekilmek suretiyle süslenmiştir. Cilt kapağının köşebent kısımlarında nokta motifli bezemeler yapılmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "*45 Ak Ze 33*" tür.

Fotoğraf 5. "Hâşiyetü'l-Hâşiye alâ'r-Risâleti'l-Hanefiye" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 6'da, "Cilâ'u'l-Kulûb" şeklinde isimlendirilen ve 16. yüzyıla tarihlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. Mesnevi konusunda yazılmış olan eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığı ve eserin ne zaman ciltlendiği bilinmemektedir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında koyu kahve renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "Altın Ayırma Şemse" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağı incelendiğinde; cildin onarım gördüğü ve kırmızı renkli meşin deriden yapılmış olan miklep kısmının cildin alt kapağına sonradan eklendiği görülmektedir. Cilt kapağının merkezinde oval şemse ve oval şemseye bağlı salbek şemsesi bulunmaktadır. Oval şemse içerisinde ağırlıklı olarak bulut motifi uygulanmış, hatai, penç, yaprak ve kıvrımlı dal motiflerinin de uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Oval şemsenin zemin kısmı yıldız ile renklendirilirken, motifler derinin kendi renginde bırakılmıştır. Oval şemse ve salbek şemsesinin dandanlı kenarlarına yıldız ile tığ süsleme yapılmıştır. Cilt kapağı ince bir bordür ile çevrelenmiş, bordür içerisinde zencirek motifi uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Cildin miklep kısmında bulunan miklep şemsesi içerisinde rumi motifi uygulanmış, yıldız ile renklendirilmiştir. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "45 Ak Ze 22/3" dür.

Fotoğraf 6. "Cilâ'u'l-Kulûb" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Fotoğraf 7'de, "Şerhü Eşkâli't-Te'sis" şeklinde isimlendirilen ve 15. yüzyıla tarihlendirilen yazma esere ait deri cilt kapağı görülmektedir. Matematik alanında yazılmış olan eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığı ve eserin ne zaman ciltlendiği bilinmemektedir. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında kahve renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "Yazma Şemse" tekniği uygulanmıştır. Yazma eser cildinin üst kapak, alt kapak ve miklep kısmında Dügümlü Geçme motifi uygulanmış ve yıldız ile renklendirilmiştir. Cilt kapağının bordür ile çevrelendiği, bordür içerisinde zencirek motifi uygulandığı ve yıldız ile renklendirildiği görülmektedir. Bordürün her iki tarafı ve cildin alt kapağını miklep kısmına

bağlayan sertab kısmı yıldız ile cetvel çekilmek suretiyle süslenmiştir. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "45 Ak Ze 22/3" tür.

Fotoğraf 7. "Şerhü Eşkâli't-Te'sis" İsimli Esere Ait Deri Cilt

Araştırma kapsamında incelenen son eser Fotoğraf 8'de görülmektedir. Yazma eser, "Şerhü Risâle fi Âdâbi'l-Bahs" şeklinde isimlendirilmekte ve 17. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Mantık konusunu içeren yazma eserin dili Arapçadır. Yazma eser cildinin ne zaman yapıldığına ve eserin ne zaman ciltlendiğine ilişkin bir tarih bilgisi bulunmamaktadır. Yazma eseri kaplayan cildin yapımında kızıl kahve renkli meşin deri kullanılmış ve cilt kapağı üzerinde "Soğuk Şemse" tekniği uygulanmıştır. Cilt kapağının merkezinde oval şemse bulunmakla beraber cilt kapağının miklep kısmında ise miklep şemsesi uygulanmıştır. Oval şemse ve miklep şemsesi içerisinde rumi ve hatai motiflerinin uygulanmasıyla motif kompozisyonu oluşturulmuştur. Şemselerin zemin kısmı ve motifler derinin kendi renginde bırakılmış, altın ile bezenmemiştir. Cilt kapağı iki adet ince bordür ile çevrelenmiş ve bordürler de renklendirilmeyerek derinin kendi renginde bırakılmıştır. Yazma Eserler Kurumu arşiv numarası "45 Ak Ze 822'1" dir.

Fotoğraf 8. "Şerhü Risâle fi Âdâbi'l-Bahs" İsimli Esere Ait Deri Cilt

3. SONUÇ

Bu çalışma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa İlinde faaliyet gösteren Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde yürütülmüştür. Çalışma kapsamında; Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Akhisar Zeynelzade Koleksiyonunda bulunan ve Türk Cilt Sanatının kıymetli ve seçkin örneklerini temsil eden yazma eser ciltleri üzerinde çalışılmıştır. Çalışma sürecinde, söz konusu koleksiyonda bulunan yazma eser ciltleri; ciltlerin yapımında ve süslenmesinde kullanılan materyal, ciltler üzerinde uygulanan süsleme teknikleri, şemse süsleme teknikleri, motif ve kompozisyon özellikleri gibi niteliksel özellikleri açısından incelenmiş ve

toplam 8 adet yazma eser cildi, fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, söz konusu yazma eserlerin; kapsam, ait oldukları dönemler ve eser isimleri gibi niteliksel özelliklerine ilişkin bilgiler, Yazma Eserler Kurumu arşiv envanterlerinde bulunan veriler esas alınarak düzenlenmiş ve açıklanmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen 8 adet yazma eserin; 2 adeti 15. yüzyıla, 2 adeti 16. yüzyıla, 2 adeti 17. yüzyıla ve 2 adeti de 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Yazma eserleri kaplayan deri cilt kapaklarının ne zaman yapıldığına ve yazma eserlerin ne zaman ciltlendiğine ilişkin kesin bir tarih bilgisi mevcut olmamakla birlikte çalışma kapsamında değinilen tarihlendirme bilgileri sadece yazma eserlerin ait oldukları dönemlere işaret etmektedir. Bununla birlikte, söz konusu yazma eserlerin yazılma ve istinsah edilme tarihleri düşünüldüğünde; her ne kadar yazma eser ciltlerinin yapılma tarihi kesin olarak bilinmese de, çalışma kapsamında incelenen yazma eser ciltlerinin, sahip oldukları karakteristik özellikleriyle Osmanlı Döneminden günümüze ulaştıkları ve ait oldukları dönemin üslup özelliklerini ve sanat seviyesini gözler önüne serdikleri düşünülmektedir.

Deri cilt kapakları, yapım ve süslemede kullanılan materyaller açısından incelediğinde; yazma eserlere ait deri ciltlerin yapımında meşin derisinin kullanıldığı, süsleme materyali olarak ise yaldız kullanıldığı tespit edilmiştir. Deri ciltler, cilt kapakları üzerinde uygulanan şemse süsleme teknikleri incelendiğinde; "Altın Ayırma Şemse", "Mülemma Şemse", "Soğuk Şemse" ve "Yazma Şemse" gibi şemse süsleme tekniklerinin uygulandığı belirlenmiştir. Deri ciltler motif ve kompozisyon özellikleri açısından incelendiğinde ise; "hatai, penç, hançeri yaprak, saz yolu yaprak, kıvrımlı dal" (bitkisel motifler), "rumi" (hayvansal motif), "bulut" (sembolik motif), "nokta-tığ" (yardımcı motif), "zencirek" ve "dügümlü geçme" (geometrik motif) gibi motif çeşitlerinin uygulandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, deri cilt kapakları bordür ile çevrelenmiş ve bordür içerisinde "zencirek" motifi uygulanmıştır. Bazı cilt kapakları üzerinde, "cetvel çekmek" şeklinde tabir edilen süsleme üslubunun uygulanmış olduğu da görülmektedir.

Yüzyıllar öncesine uzanan köklü ve tarihi geçmişi ile Türk Cilt Sanatının kıymetli ve nadir eserleri arasında sayılan; yazma eser kütüphanelerinde, kamu kurum ve kuruluşuna ait arşivlerde, yurt içinde-yurt dışında bulunan müzelerde ve özel koleksiyonlarda korunan ve sergilenen yazma eser ciltlerinin tespit edilerek fotoğrafları ile belgelenerek tanıtılmasının; kültürümüzün ve sanatımızın yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, Geleneksel Türk Sanatları alanında yapılacak olan belgeye dayalı doğru ve nitelikli çalışmaların, bu alanda çalışan kişilere ve kurumlara kaynak oluşturması bakımından da önemi büyüktür.

KAYNAKÇA

(Anonim 2018a). <http://www.manisa.yek.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 07.09.2018)

(Anonim 2018b). <http://www.haberturk.com/yerel-haberler/58328674-vali-guvencer-manisa-yazma-eser-kutuphanesinde-incelemede-bulundu> (Erişim Tarihi: 07.09.2018)

Cunbur, Müjgan (1968). Kanuni Devrinde Kitap Sanatı, Kütüphaneleri ve Süleymaniye Kütüphanesi. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, cilt: XVII (s:3), sayfa: 134-142.

Güney, Gül (2013). Manisa Yazma Eser Kütüphaneleri ve "Manisa Yazma Eser Kütüphanesi"ndeki Bazı Mushaf-ı Şerif Yazmalarının Ciltleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Manisa Özel Sayısı)*, cilt:11 (s:3), sayfa:1-21.

Karagöz, Sadık (1974). *Manisa İli Kütüphaneleri*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Parmaksızoğlu, İsmet (1968). Manisa Kütüphaneleri. *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, cilt: 8 (s:1), Ankara.

Pekpelvan, Belgin (2013). Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Mushaf-ı Şerif'lerin Serlevha Bezemelerinden Örnekler.

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6/3, sayfa: 358-375.

(* Bu çalışmada yer alan yazma eser ciltlerine ilişkin fotoğraflar; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Konya Bölge Müdürlüğüne bağlı olarak Manisa ilinde faaliyet gösteren Manisa Yazma Eser Kütüphanesi dijital arşivinden elde edilmiştir.)